

TROSKY

488 M NAD MOŘEM

Dvojice čedičových suků s hradními věžemi. Nemají na světě obdoby, Alexander von Humboldt je označil za osmý div světa. Základem hradu se stal ojedinělý skalnatý útvar sopečného původu, zřejmě pozůstatky aktivních sopek. Následná eroze splavila okolní měkké horniny a obnažila dva čedičové suky. Nikdo neví, jakou podobu měl hrad v době svého vzniku, jediný historicky věrný obraz Trosek byl odvezen Švédy během třicetileté války.

VALDŠTEJNŮV NEDOBYTNÝ VELIŠ

Květa: Tak tady je ta brána do vesmíru a brána do pekla, ta druhá...

Václav: To já nevím, ale jsme na Veliši, na krásném čedičovém kopci, kde bylo možná pravěké osídlení, pak tady byl velký hrad, pak tady byl lom, který těžil jen ty čedičové žíly a nechal ten kopec jakoby rozsekaný, jako když máš dort a rozřežeš ho nožem, a o bráně tady vím jediné, a tou je Jičín a to je brána do šťastné země a brána do ráje, tedy do Ráje českého, a tedy k Troskám, Valdštejnu a Hrubé Skále...

Květa: A taky bránu do ráje máme ve své duši, ne Václave?

Zbytky hradu Veliše

Na Veliši ještě po třicetileté válce stál jeden z velmi rozměrných hradů. Na rozdíl od mnoha dalších českých pevností téměř zmizel ze zemského povrchu. Přitom hrad Veliš nehrál podřadnou roli v českých dějinách: krátký čas patřil českému králi Jiřímu z Poděbrad, pak se stali jeho majiteli Trčkové z Lípy, kteří na hrad v roce 1500 dovezli (z Lipnice) Basilejská kompak-táta. Trčkové z Lípy také hrad rozšířili a vybudovali z něj doslova pevnost.

Během třicetileté války se majitelem celého panství stal Albrecht z Valdštejna, ten už ale hrad neopravoval, ale prý s oblibou Veliš navštěvoval a z jeho věží shlížel na svou zemi zaslíbenou, na jičínskou kotlinu. Během třicetileté války se Jičín změnil ve významné město politiky a kultury a nebýt Valdštejnovy smrti, mohl se stát jedním z nejvýznamnějších měst v Čechách. Po třicetileté válce se hrad Veliš na základě rozhodnutí vídeňské císařské rady ocitl na seznamu hradů určených ke zbourání. Hrad z pískovcového kamene byl pak prakticky celý rozebrán, dílo zkázy dokončil čedičový lom, který se zakousl do všech čedičových částí kopce. Dnes Veliš skutečně vypadá jako rozkrájený dort...

„Veliš, velmi pevný hrad, jenž za nedávných švédských válek nikdy nebyl dobyt nepřáteli, ač hájila ho jen hrstka císařských vojáků. Jako chlapec jsem dost často viděl, jak na tento hrad přicházel z Jičína Frýdlanský vévoda Valdštejn, aby se potěšil pohledem na něj i široké okolí viditelné po mnoho mil...“

(Bohuslav Balbín: *Miscellanea historica regni Bohemiae*, 1681)

Trosky – osmý div světa

Václav: Víš, Květo, velká část kouzla Českého ráje je neviditelná a spočívá v archeologii. Představ si, že tato oblast je lemována kopci s rituálními nálezy. Zlatá hřivna na Loretě, Mužský, Vyskeř, Trosky s keltským a bronzovým osídlením a konečně i slavný Zebín s nálezy nádob z pozdní doby bronzové... takže ta krajina jako by měla strážce kolem, kteří jsou pro nás dnes neviditelní, ale ti lidé to vždycky tak vnímali, proto to místo je tak silné a soustředěné...

TERRA FELIX — ŠŤASTNÁ ZEMĚ

Do roku 1337 byl Jičín královským městem. Pak byl ve vlastnictví několika šlechtických rodů, nejdříve Vartenberků a pak dvou nejbohatších východočeských šlechtických rodů: Trčků z Lípy a počátkem 17. století rodu Smiřických. Vévoda Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna se stal správcem Jičína v roce 1621, kdy byl jmenován poručíkem slabomyslného Jindřicha Jiřího Smiřického. O dva roky později připojil Jičín ke svému frýdlantskému panství. Z dnešního po-

Trosky s výhledem do šťastné země...

hledu nebyl Valdštejn jen schopný vojevůdce, ale také tvrdý manažer a obchodník nevalného charakteru. S tichým souhlasem císaře Ferdinanda se legální i nelegální cestou zmocnil obrovského majetku, z 64 samostatných panství vytvořil v severovýchodních Čechách souvislou enklávu frýdlantského knížectví.

V době, kdy jinde v Evropě zuřila třicetiletá válka a české země procházely snad nejhlubší krizí ve své historii, budoval generalissimus císařských armád v Jičíně svou rezidenci. Frýdlantskému panství se tak vyhýbaly válečné útrapy a ze sídelního města Valdštejn nechal budovat reprezentační centrum s přestavěným zámkem, vysokými úřady, náboženskými, kulturními i vzdělávacími institucemi. Z té doby také pochází název Terra felix – Šťastná země.

V roce 1625 nabídl císaři, že ze svých prostředků vytvoří dvacetitisícovou armádu, kterou osobně vyzbrojí, vycvičí a povede do boje. Opět ale šlo o ekonomickou stránku věci: na podzim 1625 Valdštejn vedl téměř stotisícovou armádu do Německa, kde nakonec porazila Dány, a v roce 1627 vzniklo frýdlantské vévodství se sídlem v Jičíně. Jednalo se o unikátní útvar na mapě Čech. Vévodství bylo vyňato ze Zemských desek Království českého, a stalo se tak státem ve státě. Vévodství jako suverénní stát nemuselo odvádět daně, mělo vlastní právní systém

a Valdštejn mohl povyšovat do šlechtického rodu. V době největších úspěchů měl Valdštejn roční příjem několikanásobně vyšší než císař...

Václav: Jsme na náměstí v Jičíně, v místech, které se mohlo stát jedním z center Evropy za doby Albrechta z Valdštejna. Co ten Valdštejn nechal v Praze udělat? Nechal vybourat kus Malé Strany a na místě více než dvaceti domů si postavil nádherný palác s velkou zahradou, vlastně vytvářel mocenskou protiváhu Pražskému hradu. Mnohem větší plány, na obnovu Jičína nebyly realizovány. Zůstalo tady torzo zámku, torzo kostela, zůstal tady začátek monumentální krajinné kompozice, kdy celá jičínská kotlina měla být rozdělena sítí cest, alejí, klášterů, poutních míst, cítíme tady trošku problematiku toho Valdštejna. Na jedné straně člověka, který byl omámený mocí a zároveň se snaží vytvořit takovou utopii, trochu jako království s novými parametry. To znamená cítíme vojáka i snílka a vnímáme toto místo trochu ospalým dojmem. Ale bývalo to centrum Terry Felix, šťastné země, kde si podávali ruce králové a císaři a vojvodové, básníci a malíři, je to rozhodně místo, které má imperiální a královský základ...

Terra felix – šťastná země pod Krkonošemi

Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna se narodil 14. září 1583 na tvrzi v Heřmanicích u Jaroměře v evangelické rodině. Na studiích přestoupil díky vlivu jezuitů ke katolictví. Od mládí se projevoval jako schopný vojevůdce, a tak ho moravští stavové jmenovali velitelem svého vojska. On se jim odměnil tím, že přeběhl i s vojenskou pokladnou k Habsburkům. Jičín si Valdštejn asi prohlédl poprvé začátkem března 1621, když byl vyslán na Pecku zatknout Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic (ten byl v červnu spolu s 26 dalšími vůdci stavovského povstání popraven na Staroměstském náměstí). Valdštejnovi se Jičín zalíbil a tak se snažil získat celý kraj. Využil svého příbuzenství se Smiřickými a už koncem března 1621 mu císař svěřil kumburské panství s Jičínem a část dalších statků Smiřických do zástavy. Ještě téhož roku ho zemský místodržící Karel z Lichtenštejna jmenoval poručníkem slabomyslného Jindřicha Jiřího Smiřického. Když potom o rok později dostal v léno frýdlantské panství, začal cílevědomě budovat svůj stát s hlavním městem Jičínem.

Proměnu města spojil s proměnou širokého okolí. Ne nadarmo se říká, že spolu se svými architekty komponoval celou krajinu. K přestavbě Jičína přistoupil velkoryse, aby zde vytvořil skutečně reprezentativní město, v němž chtěl mít nejen vlastní úřady správní a hospodářské, sídlo své družiny, ale dokonce i biskupství a vyšší školy. Měl se tu scházet i sněm vévodství frýdlantského a dostatečný prostor měl zůstat i pro řemeslnické dílny a další hospodářskou činnost.

Pro přestavbu města vykoupil přes sto měšťanských dřevěných i zděných budov, na jejichž parcelách vznikaly veřejné stavby i soukromé budovy Valdštejnovy, jeho příbuzných, úředníků a měšťanů. Další prostor pro stavby získal založením Nového Města a rozšiřováním předměstí. Za účelem provedení svých záměrů se obklopil dobrými architekty a dalšími umělci. Architekti byli vesměs italského původu a přinášeli s sebou prvky nového stavebního slohu, manýrismu. K nejpřednějším patřil Giovanni Battista Pieroni a Nicolo Sebregondi, který vypracoval pro Jičín územní plán, jeden z prvních ve střední Evropě.

Východní Čechy od Orlických hor až po Polabí byly celá dvě staletí od vzniku husitství nekatolické. Právo náboženské tolerance, které podepsal 9. 7. 1609 císař Rudolf II. v Majestátu, si nechali jičínští naposledy potvrdit panem Janem Trčkou v roce 1619, který celý kraj spravoval z hradu Veliše. Po bitvě na Bílé hoře se ale dějiny ubíraly jiným směrem: duchovní správu panství kolem Jičína převzali jezuité, povolání z pražské koleje. Podle dobových zpráv jejich příchod, který podporoval tehdy mladý šlechtic Albrecht z Valdštejna, způsobil v Jičíně poprask. Všichni obyvatelé až na čtyři výjimky byli totiž nekatolíci. Pro jezuitskou kolej, zřízenou v Jičíně právě Valdštejnovou nadací, bylo prý třeba sehnat 100 žáků a úředníci měli přitom jednoznačný pokyn dávat přednost Němcům před „hloupými Janky českými“. Valdštejn, který v mládí konvertoval ke katolictví, byl poměrně nábožensky tolerantní. Ke cti jičínských jezuitů lze přičíst

fakt, že jejich škola jako jedna z mála v Čechách, vyučovala v češtině. Na této škole pak působil velký vlastenec, jezuita, který přál českému jazyku, Bohuslav Balbín z Vorličné. Byl členem jičínské koleje v letech 1661 až 1663, ale pobýval zde i později. Balbín pro český národ a pro český jazyk udělal v osudovém 17. století víc, než si uvědomujeme. Prošel křížem krážem Čechy a podporoval český jazyk. Jeho Rozprava na obranu slovanského jazyka, *zvláště pak českého* byla zakázána a v českém překladu vyšla až za dvě stě let...

NEJSTARŠÍ ALEJ V ČECHÁCH

Václav: *Květo, víš, co je to barokní komponovaná krajina?*

Květa: *No asi tohle, ne?*

Václav: *To je, jako když se skládá hudba. Tak se skládá i krajina. V době baroka měli dva přístupy: buď k zámku nebo k jiné dominantě se jelo v takovém mírném oblouku, takže se to tajemství architektury zjevovalo postupně. Anebo naopak měli brutální přístup: stavba byla v ose a ta ještě většinou byla kombinovaná s nějakým rybníkem a vodní nádrží, která ten pohled zdvojovala...*